

MOMENTKY ZO ZEMETRASENIA

Alessandro Zuliani

Università degli Studi di Udine (Taliansko)

Abstrakt: Cezar Petrescu (1892 – 1961) vydal v roku 1946 román *Carlton*, dramatický opis posledných dní života obyvateľov jednej luxusnej budovy v centre Bukurešti, ktorá sa v jednu jesennú noc v roku 1940 zrúti počas katastrofického zemetrasenia. Témou diela, ktoré patrí do cyklu románov *Capitala care ucide (Hlavné mesto, ktoré zabíja)*, je tragický osud ľudí, zastupujúcich v autorových predstavách celé ľudstvo, ktorého existencia závisí od nepredvídateľnej hry osudu. Nejde tu o jednoduché opísanie udalostí, ale o skutočný psychologický román jedného z najtvorivejších rumunských spisovateľov dvadsiateho storočia.

Kľúčové slová: Cezar Petrescu, Carlton, Rumunsko, Bukurešť, román

Abstract: Cezar Petrescu (1892 – 1961) published his novel *Carlton* in 1946, a dramatic account of the last days of life of the residents of a luxury building in downtown Bucharest, on an autumn night in 1940, which was destroyed by a catastrophic earthquake. The work, that belongs to the cycle *Capitala care ucide (The capital that kills)*, is focused on the tragic destiny of the characters, which in the author's vision represent the whole of humanity, whose existence is at the mercy of an un-predictable fate. Not a mere recording of events, but a real psychological novel of one of the most prolific writers of the twentieth century Romanian literature.

Key words: Cezar Petrescu, Carlton, Romania, Bucharest, Novel

Keď v roku 1944 Cezar Petrescu publikuje román *Carlton*¹, je už zrelým a úspešným spisovateľom, ktorý sa môže pýšiť obrovským repertoárom literárnych diel, od románov a príbehov až po memoáre, od detskej literatúry po preklady z francúzskej a ruskej literatúry.

Narodil sa v Moldavsku v roku 1892. Do Bukurešti prichádza v roku 1918, práve v čase ukončenia vojny a následného zjednotenia Rumunska so Sedmo-

¹ Cezar Petrescu, *Carlton*, București, Editura SOCEC & Co., 1994.

hradskom, Besarábiou a Bukovinou, čo vyústilo do vzniku Veľkého Rumunska (*România Mare*) a začiatku éry významného sociálneho, politického a ekonomického diania. V hlavnom meste Bukurešti a následne v Kluži zakladá a riadi prestížne publikácie vrátane revue *Gândirea (Myslenie)*, z ktorého sa zrodilo skutočné kultúrne hnutie. Tento dôležitý historický okamih ohlasuje začiatok medzivojnovovej doby, ktorá je predurčená stať sa najbohatšou a najzaujímavejšou z celej rumunskej literatúry, pretože spisovatelia, ako inovátori, tak tradicionalisti, teraz slobodní, sa mohli venovať tvorbe a písaniu s čisto umeleckým zámerom. Uprednostňovali tvorivú obrazotvornosť a inovovanie foriem. Okrem toho rástla túžba zaoberať sa skutočnými problémami, čo sa vykryštalizovalo do mimoriadneho rozvoja románu.

Literárny debut Cezara Petresca sa datuje do roku 1922 – *Scrisorile unui răzeș (Listy istému zemanovi)* sú zbierkou noviel, čít a poviedok publikovaných predtým v rôznych časopisoch, ktorá môže byť považovaná za programový manifest rumunského literárneho hnutia neo-*semănătorism*:

Jeho priama spisovateľská nadväznosť na Mihaila Sadoveana je dobre známa. Neo-*semănătorism* u neho spočíva skôr v štýle, pretože je anti-*semănătorista* v námetoch, ktoré si vyberá z mestského života, zároveň je *semănătorista* v štýle Sadoveana pre poetickosť spomienok a clivoty, v podstate lyrickú ako u jeho literárneho predchodcu, premietanú do minulosti a prebásnenú vo vízii plnej melanchólie. (Ruffini 1935, 6)

Vo svojom diele sa inšpiroval, ako to priznal sám Petrescu (Aderca 1929, 1–2), dielom *Lettres de mon moulin (Listy z môjho mlyna)*, ktoré napísal Alphonse Daudet, už v ňom sa črtajú témy, ktoré neskôr charakterizujú atmosféru celej jeho literárnej tvorby: všeobecný pocit smútku, porážky, rezignácie a skepticizmu (Gafița 1963, 40). Melanchólia, ktorú cítiť na stránkach týchto „listov“, je utváraná viac formou ako obsahom, originálnym štýlom kladúcim osobitný dôraz na kumuláciu adjektív a lyrizmus, ktorými autor prenáša na čitateľa svoje pocity. Tento štýl, hoci v priebehu rokov nadobúda rôzne formy prejavu, Petrescu opakovane použije vo svojich ďalších prácach (Stancu 1957, 8).

Vychádzajúc z toho, čo bude jeho pretrvávajúcou myšlienkou, teda z tragického osudu, ktorému rumunská spoločnosť dvadsiateho storočia nemôže uniknúť (Micu 2000, 259) – ustavične na rozhraní medzi Východom a Západom, minulosťou a súčasnosťou, mestom a vidiekom, tradicionalizmom a modernosťou –, Petrescu plánuje v roku 1929 usporiadať svoje literárne dielo do celku, ktorý by reprezentoval zvyky doby a s nimi súvisiace sociálne problémy a analyzoval psychologické konflikty (Gafița 1963, 98).

Mnohé romány, hoci od seba nezávislé a v niektorých prípadoch i jedinečné, sa navzájom dopĺňajú, nachádzajú svoje miesto v širšom rámci a vychádzajú

pod menom *Cronica românească a veacului XX* (Rumunská kronika dvadsiateho storočia). Táto *Cronica*, rozdelená do ôsmich odlišných cyklov, mala podľa vízie autora ilustrovať myšlienky, činy a ambície ľudí jeho doby, opísať drámy a vášne, zachytiť životné pozadie ich existencie. Tento ambiciózny plán prechádza, *in itinere*, sériou transformácií tak kvantitatívnych, ako aj kvalitatívnych – ide o romány pripravované, no nikdy neuverejnené, o zväčšenie pôvodnej osnovy a o rozšírenie chronologických limitov, v rámci ktorých sa odohrávajú činy protagonistov diel.

Románom *Carlton* sa Petrescu vracia do naliehavej súčasnosti. Zaoberá sa udalosťou s množstvom následkov, ktorej bol očitým svedkom (Gafița 1963, 100). Dňa 10. novembra 1940 o 3.39 hod. silné zemetrasenie prekvapí v spánku Rumunsko. Toto zemetrasenie má pustošivé následky hlavne v strednom a južnom Moldavsku a vo Valašsku, kde sú celé obývané lokality doslova zrovnané so zemou a nespočetné obydlia a budovy vážne poškodené. Viac než tisíc ľudí je mŕtvych, z toho niekoľko stoviek v Bukurešti. Obete zemetrasenia v hlavnom meste sa pripisujú temer všetky na vrub zrúteniu budovy *Carlton*, kolosálnej dvanásťposchodovej stavby týčiacej sa nad centrom Bukurešti.

Témou posledného románu z cyklu *Capitala care ucide* (Hlavné mesto, ktoré zabíja) je nepredvídateľnosť osudu. *Carlton*, dlhé rozprávanie splodené fantáziou, ale s realistickými postavami, každodennými situáciami a pravdepodobnými udalosťami, nie je román reportáž, ale dielo „psychologické, s hĺbkovou analýzou ľudského správania sa tvárou v tvár k nepredvídateľnému osudu“ (Vârgolici 1994, III)². Autor sústredil celé ľudstvo do jednej budovy a počas troch dní a troch nocí analyzuje jeho osud:

Prvý deň zachytáva postavy v rôznych situáciách; počas noci každý sníva o naplnení svojich nádejí a túžob; na druhý a tretí deň sa každý snaží o realizáciu ideálu svojho života, no posledná noc prináša so sebou zrútenie akejkoľvek ilúzie. (Vârgolici 1994, II)

Vychádzajúc zo spravodajských udalostí týkajúcich sa zemetrasenia v roku 1940 Petrescu vytvára postavy, ktoré dávajú deju románu tvar, určujú chronologický rámec príbehu v presne definovaných termínoch, a zabezpečuje, aby progresívne približovanie sa zemetrasenia udávalo tempo vývoja príbehu až po katastrofu. Kritik Perpessicius je pevne presvedčený o výraznej jedinečnosti tohto románu v rámci celkovej Petrescovej tvorby, neváha ho definovať ako „jedno z najvydarenejších diel Cezara Petresca“ (Perpessicius 1945, 10–11) a vyhlasuje:

² Všetky citáty použité v tomto článku boli preložené autorom tohto príspevku.

Jedna vec je istá: námet románu *Carlton* bol o to zložitejší, že všetko bolo od začiatku vopred známe, ale napriek tomu sa autorovi podarilo udržať plameň tajomstva rozsvietený počas celej dĺžky tohto svojho obsahovo najbohatšieho románu. (...) *Carlton* je o posadnutosti katastrofou, ktorú čitateľ pozná od začiatku každého sna a každej túžby, o tom, čo sužuje obyvateľov tohto kolektívneho mauzólea, no autor ju musí zamaskovať, aby ju znecitlivel a zahladil tak, aby nič nekalilo nenarušenú hru ilúzie. (Perpessicius 1945, 10–11)

Román je komponovaný ako paralelná štruktúra: udalosti sa odohrávajú v desiatich rôznych apartmánoch, každé obydlie je samostatný príbeh a postavy sú nezávislé. Dej sa takto rozvíja na rôznych úrovniach a udalosti v jednotlivých príbytkoch sú zobrazené bez presného poradia. Tento „zmätok“ je však len zdanlivý, pretože „román je postavený na (...) symetriách osudov, situácií, slov“ (Gafița 1963, 249). Toto dielo je založené na spoločnej téme pre všetky postavy, na osude, ktorý Petrescu vidí ako nevyhnutný poriadok, ktorému podlieha každá ľudská bytosť. Táto nadradená a neľudská sila nie je ani slepá, ani náhodná, ale je racionálna, hoci jednotlivci si ju ani neuvedomujú. Tvárou v tvár fatálnemu osudu je človek sám a paradoxne je o to viac sám, o čo je väčšia mestská aglomerácia, v ktorej žije, a preto autor hovorí o „tragickom pekle osamelosti, na ktoré je jednotlivec odsúdený“ (Petrescu 1994, 11).

Na úvodných stránkach, ktoré predstavujú prvý deň a utvárajú rámec celého románu, tajomná postava uvádza:

Stretávajú sa, zdvorilo si dávajú prednosť na chodbách, príležitostne sa usmievajú, žijú v tom istom kolumbáriu ľudských výklenkov, oddelených iba tenkou stenou, tenkým stropom, iným číslom bytu na dverách; no navzájom sa ignorujú, ako keby boli vo väčšej vzdialenosti od seba než od múmie nejakého egyptského kráľa XIII. dynastie, po tisícročia uloženej a uzavretej v sarkofágu, v nejakom výklenku akejsi pyramídy. Sú osamelejší než termity, ktoré nemajú žiaden hlas, abecedu, zákony, prejavy, psychológiu, ale majú presný inštinkt, solidárny, termití, v ich termitích stavbách. (...) Nepoznajú sa navzájom od výklenku k výklenku a nepoznajú jeden druhého ani v rámci párov v tom istom výklenku, a čo je najhoršie, nepoznajú ani seba samých. Nevedia, čo leží hlboko v ich srdciach. Nevedia, akí sú v skutočnosti. Majú o sebe pokrytecký a klamlivý názor. Nikto nevie nič o nikom a tobôž nie o sebe samom. (Petrescu 1994, 11–12)

A ukončuje to rezolútnym vyhlásením:

V každom ľudskom výklenku (...) je už uzavreté mŕtve telo človeka, ktorý by bol mohol byť, ktorý by bol chcel byť, no ktorý nikdy nebude. (Petrescu 1994, 12)

Táto úvodná časť zohráva dôležitú a podstatnú úlohu, pretože ustanovuje obsah a myšlienky, ktoré sa tiahnu celým románom. Konceptuálna štruktúra je ukážka toho, nad čím sa vždy zamýšľal Cezar Petrescu: nepriaznivý osud, nemohúcnosť človeka dať zmysel svojej existencii a byť šťastný, neschopnosť komunikovať, osamelosť. V Bukurešti, dusiacej sa jesennou hmlou, sa v noci objavujú dve ľudské postavy, starší mních a mladý muž: „Prichádzali z diaľky (...) a bezcieľne putovali (...) Vehementne diskutovali o večných a prázdnych problémoch.“ (Petrescu 1994, 9)

Budova je opísaná v jej obľudných a tajomných podobách: „Budova sa týčila biela, vertikálna, obrovitá. (...) Hrôzostrašná špica ľadovej kryhy, odtrhnutá od polárneho ľadového poľa, plávajúca pozdĺž hmlistých brehov severu.“ (Petrescu 1994, 9)

Celkovo pochmúrna atmosféra a dramatické kontrasty sú predzvesťou nastávajúcej katastrofy:

Mesačné svetlo, chladné, mátožné, vrhalo meč plameňov a ľadu na žltasté a neblahé mraky, zavesené len nad bielou budovou, vertikálnou, obrovitou, teraz o to viac pochmúrnou v nevedomom spánku, v noci, v hmle. V nevedomom spánku, hoci na nárožnom štíte priečelia, vysokom a nevľúdnom, sa niesol osudový epigraf s rozsudkom takým blízkym:

(Petrescu 1994, 14)

Ako sme poukázali, román sa chronologicky rozvíja na rôznych úrovniach, s vykreslením životných príbehov hrdinov počas troch dní, ktoré predchádzali zemetraseniu. V bohatej literárnej tvorbe Cezara Petresca sme sa nikdy predtým nestretli s takou reťazou situácií a podobnou spleťosťou okolností. V zamotanej scenérii je zahrnutých mnoho aspektov ľudskej existencie: osamelosť, zrady, úskoky, podvody, obavy, paranoje. Ich zobrazenie je široké, počet postáv takisto, stvárnené sú vzťahy každého druhu a všadeprítomná afektovanosť a vyumelkovanosť meštianstva, ktoré žije v hojnosti, no nevie prekonať vlastné frustrácie, čím sa izoluje stále viac a viac. Možno pozorovať, ako v literárnej tvorbe Cezara Petresca cítiť vplyv jeho intenzívneho novinárskeho a publicistického pôsobenia:

V štruktúre jeho literárnej tvorby možno rozpoznať novinársky štýl. To prináša do spisovateľovej tvorby viacero kladných aspektov: priamu spojitosť so súčasnosťou, úprimné zapojenie sa do debát o problémoch doby, hojnosť udalostí a ľudských údelov, živý, plynulý, často polemický štýl románu fejtónu. Tá istá novinárska technika, ktorá pre spôsob, akým ju praktizovali v medzivojnovom období, mala aj veľa nedostatkov: skĺznutie do senzačnosti a kazuistiky, obmedzenie sa na povrchný výklad problémov, časté odbočovanie a rozvláčnosť štýlu. (Gafița 1963, 103–104)

Niet pochýb o tom, že dielo bolo ovplyvnené autorovým naturelom spisovateľa spravodajcu, predovšetkým však jeho tendenciou opísať život tak, ako ho v skutočnosti poznáme z každodenného života, vyhýbajúc sa polemickému prekrúcaniu či vyhľadávaniu nezvyčajného, a uspokojiť sa s menej dôležitými aspektmi ľudského života v prostredí určitej sociálnej vrstvy, bukureštského meštianstva v mezivojnovom období. V porovnaní s ostatnými dielami Cezara Petresca, vrátane tých, ktoré patria do rovnakého cyklu, sa však v tomto diele nachádzajú i prvky jedinečnosti. V *Carltone* je téma románu odhalená hneď na začiatku a autor, aby udržal záujem čitateľa, sa utieka k nezvyčajnému spôsobu rozprávania. Tak ako to býva vo filmovom scenári, podáva informácie o jednotlivých akciách rozdelené do niekoľkých časových úsekov. Tieto zmeny v „zábere“ sa nezakladajú na priestorovom kontraste, ale výlučne na časových vzťahoch. Vykreslené príbehy sa totiž odohrávajú v priestoroch budovy, obrovského úľa, v ktorom je frenetický život jeho obyvateľov osudom predurčený byť náhle zastavený zemetrasením.

Práve zostrihom jednotlivých scén a prechodom z jedného apartmánu do druhého autor vytvoril symetrickosť osudov, situácií a slov medzi rôznymi časťami románu, o ktorých sme sa už zmienili. V tejto súvislosti by sme chceli upozorniť na to, že sa všetky kapitoly prvého dňa začínajú a končia slovom *viață* (život), kapitoly druhého dňa sa začínajú posledným slovom predchádzajúcej kapitoly, zatiaľ čo kapitoly tretieho a posledného dňa sa začínajú a končia slovom *mâine* (zajtra).

Z komplexnej štruktúry rozprávania príbehu, ako aj z jeho štýlu, jasne rozpoznať nemožno na základe tendencie opakovať jedno slovo alebo dve slová z viet už vyslovených v iných kapitolách, prípadne dokonca krátko predtým, a hromadiť strany o okamihoch, o ktorých už písal, je zrejmé, že Cezar Petrescu nebol vždy schopný prekonať svoj naturel a povahu spisovateľa spravodajcu. Je veľkým prozaikom a úspešným spisovateľom, ale, ako tvrdí Eugen Lovinescu, jeho pozoruhodná schopnosť produkovať a tvoriť je takmer znehodnotená jeho rovnako zarážajúcimi nedostatkami, ako je napr. rozvláčna a obširna kompozícia v plynulom a poetickom slohu, „ale extrémne preťažená ťažkopádnosťou“ (Lovinescu 1989, 164–165).

Pokiaľ ide o zúfalstvo citel'né v názore, ktorý má Cezar Petrescu na ľudskú existenciu a ktorý vyplýva zo stránok románu *Carlton*, s prevapením zistíme, že blížiacemu sa zemetraseniu a následnému konečnému zničeniu predchádza atmosféra všeobecného svetla a jasnosti v protiklade k pochmúrnosti a nepriehľadnosti predošlých dní:

Nechal za sebou bielu, vertikálnu, obrovitú budovu.

Teraz svetlú, precíznu, geometrickú, znova hrdú, s múrmi šľahanými čistým bičovaním vetra, potom, ako bola po mnoho nocí ponorená v hmle, v daždi, v tme.

Priečelie už nie je zvrátené od nespočetných tmavých očníc. Na väčšine okien nie sú okenice ešte zavreté. Jedno po druhom nasledujú široké svetlé premietacie plátna, cez ktoré sa prechádzajúc zjavujú a miznú útle ľudské postavy.

Tí, čo sú v budove, nechceli zakryť oblohu a hviezdnatú noc. Nieкто sa priblíži, aby rozjímal s udivenými očami. Kiežby aj zajtra bola rovnako čistá, jasná, božská... Všetci sa prebrali z driemot predošlých nocí.

Román, zrodený ako autorova obžaloba súdobej spoločnosti, je presiaknutý myšlienkami, ktorými je Petrescu posadnutý. Je presvedčený, že spoločnosť je stroj, ktorého účelom je skaza a zošklivenie jednotlivca, a v zemetrasení vidí výsledok deformácie sociálnych štruktúr. Preto treba zemetrasenie vnímať nielen ako ničivý čin, ale aj ako spásonosnú udalosť.

Literatúra

- Aderca, Felix. 1929. „De vorba cu Cezar Petrescu“. In *Adevărul literal și artistic* (II serie), IX, 453: 1–2.
- Gafița, Mihai. 1963. *Cezar Petrescu*. București: Editura pentru literatură.
- Lovinescu, Eugen. 1989. *Istoria literaturii române contemporane*. București: Editura Minerva.
- Mícu, Dumitru. 2000. *Istoria literaturii române*. București: Saeculum I.O.
- Perpessicius. 1945. „Cezar Petrescu: Adăpostul Sobolia“. In *Universul literar*, LIV (4): 10–11.
- Petrescu, Cezar. 1994. *Carlton*. București: Editura Gramar.
- Ruffini, Mario. 1935, 1952. „Introduzione“. In Petrescu, Cezar. *La Capitale*. Torino: UTET: 5–11.
- Stancu, Horia. 1957. *Cezar Petrescu*. București: ESPLA.
- Vârgolici, Teodor. 1994. „Prefață“. In Petrescu, Cezar. *Carlton*. București: Editura Gramar: I–III.

Prof. aggr. Alessandro Zuliani, PhD.
 Università degli Studi di Udine
 Dip. di Lingue e letterature, comunicazione,
 formazione e società
 Via Palladio, 8
 33100 Udine
 Taliansko
 alessandro.zuliani@uniud.it